त्रैमासिक परीक्षा–2024.25

कक्षा–10वीं

समय–3 घंटे **विषय : संस्कृत** **पूर्णांक–75**

निर्देषा–1 सर्वे प्रश्नाः अनिर्वाय सन्ति ।

2 प्रश्नाः सम्मुखे अप्रदता ।

प्रश्न– 1 उचित विकल्प चित्वा लिखतः (1 + 6 –6)

(1) बालकः शब्दस्य षष्ठी विभक्तेः एक वचंन रूपं भवति ?

(अ) बालकाः (ब) बालकिन (स) बालके (द) बालकम्

(2) अधोलिखितेषु अव्यय पद अस्ति ?

(अ) अत्र (ब) गृह (स) नगरम् (द) ग्रामम्

(3) स्त्रीलिगं –शब्दरूप न अस्ति ?

(अ) रमा (ब) सीता (स) रामः (द) बालिका

(4) रामे : इयस्मिन् पदे विभक्तिः वचनं च अस्ति ?

(अ) द्वितीया बहुवचनम् (ब) तृतीया बहुवचनम् (स) चतुर्थी बहुवचनम् (ब) षष्ठी द्विवचनम्

(5) फलषब्दस्य द्वितीया विभक्ते : बहुवचनम् अस्ति ?

(अ) फलम् (ब) फलानि (स) फले (द) फलांय्

प्रषन–2 कोष्ठकात् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत् – (1 + 6 –6)

(1) गम् धातो रूपम्.............................. भविति (गच्छति / पदति)

(2) निर्वासिता पदे .... उपर्सगः अस्ति (निह् / वासिता)

(3) प्र उपर्सस्य उदाहरणम् .... अस्ति । (प्रहार : / प्रकाशः)

(4) भूतकाले .... लेंार भवति । (लट् / लङ्)

(5) लङलकारस्य उदाहरणम् .... अस्ति । (अपठत् / पठन्ति)

(6) लट् लकारस्य उदाहरणम् .... अस्ति । (पठष्यति / पठति)

प्रषन–3 शुद्व वाक्यानां समक्षम् 'आम' अशुद्ध वाक्यानां समक्ष न इति लिखतः ?

(1) इति+उक्त्वा ' सन्धियुक्ता भवति ?

(2) 'पंचगगम् 'दिगु समासस्य उदाहरणम् असित ?

(3) 'उपगगम् ' द्विगु समासस्य उदाहरणम् अस्ति ।?

(4) सुयोर्दय षब्दस्य विच्छेदं सूर्य+ उदय न अस्ति ।?

(5) विधालय इत्यास्मिन पदे दीर्घसन्धि अस्ति ।?

(6) 'यथाषक्ति 'अव्ययी भावः समासस्य उदाहरणम् ।?

प्रषन–4 उचित युग्ममेलन कुरूत –

(1) वृषभ कुत्र पपात	(क) गत्वा
(2) कुषलवी कमस्त्रत्य प्रणमतः	(ख) कीडितुम
(3) बुद्धिमती कुत्र व्याघ्र ददर्ष	(ग) बालिका
(4) बालका+टाप्	(घ) भूमों
(5) कीडा +तुमुन्	(ङ) रामम्
(6) राम् +क्त्वा	(च) गहनकानने

https://www.mpboardonline.com

प्रश्न– 5 एकपदेन उत्तर लिखत–

(1) 'पत्नी ' शब्दस्य पर्यायपदं अस्ति । (2) 'मूर्ख' इति पदस्य विलोमपदं लिखत: ।

(3) 'संपत्ती ' शब्दस्य विलोमपदं अस्ति । (4) 'अतिदीर्घ प्रवास ' पदे विषप्यदम् अस्ति ।

(5) 'जननी तुलयवत्सला ' पदे विषषणपदं अस्ति । (6) 'वनम् ' शब्दस्य पर्यायशब्द अस्ति ।

प्रश्न–6 कवि किंयर्थ प्रकृतेः शरणम् इच्छति ?

अथवा

वसन्तस्य गुणं कः जानाति

प्रश्न– 7 कृषकः किं करोति स्म ?

अथवा

बुद्धिमती केन उपेता पितुर्गहं प्रतिचलिता ?

प्रश्न–8 रेखांकित पदं स्वीकृत्य प्रश्न कुरूत (कोडपिद्वौ) (1+1–2)

(1) बुद्धिमती ' चपेटया पुत्रौप्रहलवती (2) सुराधिपः ताम् अपृच्छत ।

(3) हल मानुषात् विभेषि ।

प्रश्न –9 केन समः बन्धु : नास्ति ? अथवा कविः कुत्र सचरणं कर्तुम् इच्छति ? (2)

प्रश्न–10 बुद्धियती के उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता ? (2)

अथवा

माता सुरभिः किमर्थम् अश्रणि मुचतिस्म ?

प्रश्न–11 बालयावात् हिमकारः कुत्र विराजते ? अथवा व्याघ्रः किं विचार्य पलायितः (2)

प्रश्न–12 प्रश्नपत्रेसमागतान् द्वि श्लोकान् विहाय स्वापाठयपुस्तकात् (2)

सुभाषितम् एवम् लिखत्–

प्रश्न 13. अघोलिखितेषु अशुद्ध वाक्येषु शुद्धंम कुरूत (कोडपि द्वौ) (2)

(I) श्रामम् नमः,

(ii) बलकः विद्यालयात् गृहं गच्छन्ति,

(iii) अहम् पुस्तकं पठन्ति।

प्रश्न 14. अधोलिखितानां वाक्यानि कः कं प्रति कथयति (कोडपि द्वौ) (2)

(i) सत्यवधानं न चरित्रलोपाय।

(ii) जानाम्यहंत स्य नाम घेयम।

(iii) तस्य द्वे नाम्नी।

प्रश्न 15. प्रदत्त शब्दैः रिक्तस्थान पूर्ति कुरत (कोअपि चत्वारः) (1/2x4=2)

(भूषग, गहावृक्षः, शत्रुः, गुणं, एव, सदा)

(i) इदानीं वायुमण्डलं .... प्रदूषितमस्ति ।

(ii) पर्यावरणस्य संरक्षणम् .... प्रकृतिः आराधना।

(iii) .... समसस्य सदुपयोगः करणीयः।

(iv) गुणीं .... जनाति।

(v) सेवितव्यो .... फलच्छायासन्वितः ।

(vi) कोधो हि .... प्रथमो नराणाम्।

प्रश्न 16. प्रदत्त वाक्यै धटनाक्रमानुसारं लिखत्– (1/2x4=2)

(i) गलबद्ध श्रृंगालकः व्याघ्रः पुनः पलायतिः।

(ii) त्वं व्याघ्रत्रयम आनेतुं प्रतित्रायः एकमेव आनीतयान्।

(iii) जम्बुक कृतोत्साहः व्याघ्रः पुनः काननम् आमच्छत्।

(iv) प्रत्युत्पन्नमतिः सा श्रृगालम् आक्षिपन्ती उवाच।

प्रश्न 17. निर्देशानुसारं वाच्य परिवर्तन कुरत् (कोऽपि द्वौ) (1 x 2=2)

(i) मया विद्यालयं गम्यते (कर्तृवाच्य),

(ii) बालिका फलं खादति (कर्मवाच्य),

(iii) मोहन पुस्तकं पठति (कर्मवाच्य),

प्रश्न 18. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नपत्रनानां उत्तराणि संस्कृत भाषायाम् (3) लिखत–

भो वासव पुत्रस्य दैन्यं दृष्टवा अहंरोदिमि ।।सः दीन इति जानन्नपि कृषकः तं बहुधा पीडयति । सः कृच्छ्रेण भारमुद्हा इतरमिव धुरं वोदुसः न शक्नोति।। एतत् भवान् पश्यतिनर इति प्रत्यवोचत्।

(i) सः कथं भारम् उद्वहति?

(ii) इतरमिव धुरं वोदु कः न शक्नोति ?

(iii) पश्यति इत्यस्मिन् पदे कः धातुः अस्ति ?

अथवा

कश्चित् कृषकः वलिम दोत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः पावैन गन्तुम् अशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन अवर्तत सऋषभः हलमूडया गन्तुमशक्तः दोत्रे पपात्।

(i) कृषकः काभ्याम् क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्।

(ii) सः ऋषभः कथं क्षेत्रे पपात्।

(iii) गन्तुम इति पदे कः प्रत्ययः आसीत्।

प्रश्न 19. अधोलिखितं पद्यांशाधारित प्रश्नानां उत्तराणि संस्कृतशाषाया लिखत (3)

प्रस्तरखले लतातगुरुगुल्मा नो भवन्तु पिष्टाः।
पाषाणी सभ्यता निसर्गे स्थान्न समाविष्टा।
मानवाय जीवनं कामये नो जीवन्मरणम्

(i) अन्तिमे पद्यांशे कवेः का कामना अस्ति?

(ii) पाषाणीसभ्यतां के प्रस्तरतले पिष्टाः सन्ति?

(iii) मापवाय पदे कः विभक्ति वचनम् अस्ति?

अथवा

उदीरितो अर्थः पशुनापि गृहयते,
हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिता
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः
परेङितज्ञानकला हिं बुद्धयः।।

(i) पशुना अपि कीदृशः गृहय्यते ?

(ii) बुद्धयः कीदृश्य भवन्ति?

https://www.mpboardonline.com

(iii) पशुनापि पदे सन्धि अस्ति?

प्रश्न 20. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायामलिखत3

राम: – वयस्य अपूर्वं खलु नामधेयम्।

विदूषक: – (विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि । निरनुकेशरति

(i) निरनुक्रोश इति कं एवं भवति इति क: वदति?

(ii) किं कुपिता एवं पदस्य विपरीतार्थकपदम् अस्ति?

(iii) पृच्छामि पदे पुरूषं वचनं च अस्ति?

अथवा

उभौ (अनिच्छानाटयतः) राजन्।

अलमतिदाक्षिण्येन

राम: – अलमतिशालीनतया।

भवति शिशुजनो वयोऽनुरोधाद्

गुणमहतामपि लालनीय एव।

व्रजति हिमकरोऽपि बालभावत्

पशुपतिमस्तक – केतकच्छदत्वम्।।

(i) अनिच्छां के नाट्यतः ?

(ii) लालनीय: वयोऽनुरोधात् क: भवति ?

(iii) हिमकर: बालभावात् कुत्र विराजते ?

प्रश्न 21. अधोलिखितं अपठित गद्यांश पठित्वा प्रश्ननां उत्तराणि संस्कृत लिखत् (4)

कुण्डलः कश्चन् सदाचारी वृद्धः ब्राम्हणः । सः वेदशास्त्राय आसीत्। कुण्डलस्य् पुत्रः सुकर्माकहान पितृभक्तः। सः पितुः सकाशादेव वेदशास्त्रयोः अध्ययनं करोतिस्म श्रृद्धया मातुः पितृश्च सेवां करोति स्म। सुकर्मा मातृदेवो भवः , पितृदेवो भवः इति कथन , अव्ययवधानेन पालयतिस्म।

(i) सः वेदशास्त्रज्ञः कः आसीत्?

(ii) कुण्डलपुत्रस्य किं नाम अस्ति?

(iii) महान् पितृभक्तः कः आसीत्?

(iv) सेकर्मा किं वचनम् अव्ययवधानेन पालयतिस्म।

प्रश्न 22. स्वप्राचार्यस्य कृते अवकाशार्थ प्रार्थना पत्रं लिखत् (4)

अथवा

पितरं प्रति परीक्षाया परिणामसूचकं पत्रं लिखत्।

प्रश्न 23. अधोलिखतेषु एकं विषयं स्वीकृत्य विंश शब्दाधिक शतशब्देषु संस्कृत भाषायां लिखत्। (4)

(i) संस्कृत भाषायाः महत्वं,

(ii) अस्मसकं भारतदंशः,

(iii) महाकवि कालिदासः ।

https://www.mpboardonline.com